

**TÜRK MİSİR İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE MİSİR'İN ATATÜRK VE
TÜRK DEVRİMİNE BAKIŞI (1919-1938)**

**EGYPTIAN PERCEPTION OF ATATÜRK AND TURKISH REVOLUTION WITHIN
THE CONTEXT OF TURKISH-EGYPTIAN RELATIONS (1919-1938)**

**В РАМКАХ ТУРЕЦКО ЕГИПЕТСКИХ ОТНОШЕНИЙ ВЗГЛЯД ЕГИПТА НА
АТАТЮРКА И ТУРЕЦКУЮ РЕФОРМУ (1919-1938)**

Melek ÇOLAK*

ÖZET

1517 yılından 1882 yılına kadar Osmanlı egemenliğinde kalan ve Osmanlı izlerini taşıyan Mısır ile ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, 1925 yılında başlamıştır. Bu ilişkiler Atatürk döneminde, Türkiye'nin barış ve iyi ilişkiler kurma politikasına rağmen, zaman zaman inişli çıkışlı bir yol izlemiştir.

Ancak Atatürk tarafından bir insan ömrüne sığdırılan köklü değişiklikler ve O'nun Türkiye'yi modernleştirme çabası bütün dünyada olduğu gibi, ulusal hareketin İslami modernist köklerle Batı tarzı bir hareketin sentezi olarak ortaya çıktığı Mısır'da da ilgi ile izlenmiştir.

Bu çalışmada Mısır'ın Atatürk ve Türk Devrimine bakış açısı, dönemin Türk ve Mısır ilişkileri çerçevesinde ele alınarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Mısır , Türk devrimi, Atatürk, basın , Kral Fuad.

ABSTRACT

After the foundation of Turkish Republic, the relations with Egypt having the traces of the Ottoman rule and having lived under the Ottoman rule from 1517 till 1882 started in 1925. Though the efforts put forth by the Turkish Republic to establish peaceful and good relations with Egypt in Atatürk era, great fluctuations were experienced in the relations.

However, the people of Egypt where national movement emerged in the form of synthesis of Islamist modernist roots with the western-type movement enthusiastically observed the reform movements and modernization attempts in Turkey which were appreciated in most part of the world.

The present study looks at the Egyptian perception of Atatürk and Turkish Revolution with in the context of the Turkish-Egyptian relations of the era.

Key Words: Turkey, Egypt, Turkish revolution, Atatürk, Media, King Fuad.

* Doç. Dr. - Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü – Muğla / TÜRKİYE

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

С 1517 года по 1882 год существовавшие подсуверенитетом Османской Империи и носящие след Османской Империи отношения с Египтом, возобновились после провозглашения Турецкой Республики в 1925 году. Эти отношения в период Ататюрка, когда Турция старалась построить мирные и хорошие отношения, иногда были на высоте а иногда внизу.

Однако выполненное со стороны Ататюрка вмешанные в маленькую человеческую жизнь основательные изменения и его усилие модернизировать Турцию при помощи синтеза национального движения с его Исламскими корнями с Западным движением, как и во всем мире так и в Египте наблюдалось с очень большим интересом.

В этой работе будет разглянут вопрос о взгляде Египта на Ататюрка и Турецкую реформу в рамках отношений того времени между Турцией и Египтом.

Ключевые слова: Турция, Египет, Турецкая Реформа, Ататюрк, Пресса, Король Фуад.

I. GİRİŞ

1517 yılında Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim ile Memluk Sultanı Tomanbay arasında yapılan Ridaniye Savaşından sonra Osmanlı Devleti topraklarına katılan Mısır (Uzunçarşılı 1988: 287-297.), bu tarihten 1882 yılına kadar Osmanlı Devletine bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. 1882 yılında ise, İngiltere tarafından işgal edilmiştir. (Akça 2005: 1175.) Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına katılması üzerine İngiltere Kıbrıs'tan sonra, 18 Aralık 1914 tarihinde Mısır üzerinde himaye kurmuştur. Bu himaye, Arabi Paşa'dan beri gelişmekte olan Mısır milliyetçiliği için büyük bir şok olmuş ve savaş içindeki gelişmeler Mısır milliyetçiliğini daha da hızlandırmıştır. Savaş sırasında Mısır'ın İngiltere için askeri bir üs haline gelmesi ve İngiliz, Avusturya ve Yeni Zelanda askerlerinin adeta istilasına uğraması, Mısırlıların gururlarına dokunduğu kadar, Wilson'un 14 ilkesi de Mısırlıların bağımsızlık ümitlerini kuvvetlendirmiştir. Oysa savaştan sonra Mısır'ın bu konudaki ümitlerinin hiçbiri gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine Said Zaglül'ün 1919 başlarında kurduğu Vafd Partisi bütün ülkede ayaklanma ve gösterilere başvurarak, İngiltere'ye karşı milliyetçi hareketin öncülüğünü ele almıştır. İngiltere'nin sıkı kontrolüne rağmen bu hareket devam etmiş, İngiltere 28 Şubat 1922'de yayınladığı bir deklarasyonla Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmiş ve Hidiv I. Fuad da bu deklarasyonu kabul ile Kral ünvanını almıştır. İngiltere Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmekle beraber, Mısır'ın Süveyş Kanalının ve Mısır'daki yabancıların haklarının savunmasını üzerine almış ve Sudan üzerindeki kontrolünü elinde tutmuştur. (Armaoğlu [t.y.]: 204-205.)

II. MISIR'IN ATATÜRK VE TÜRK DEVRİMİNE BAKIŞI (1919-1938)

II.I. Türk Kurtuluş Savaşı ve Mısır

Türkiye'de Milli Mücadele devam ederken (Şimşir 1999: 41.), Mısır da bu milliyetçilik ve bağımsızlık sürecinden geçtiği için (Armaoğlu [t.y.]: 204-205.), kurtarıcı ve anti-kolonialist özelliği dolayısıyla başından beri ezilen bütün Asya ve Afrika halklarının yakın ilgi ve sempatisini çeken, özellikle Müslüman halkların büyük yakınlık duyduğu Türk Kurtuluş Savaşı (Şimşir 1999: 41.), o tarihte İngiliz yönetiminde bulunan Mısır'da da büyük yankı uyandırmıştır. Bu savaşın zaferle sonuçlanması coşkun bayram sevinci ve büyük umut yaratmış, Mısır halkının coşkunluğu doruk noktasına ulaşmıştır. (Şimşir 1999: 5.) Mısırlılar bunu, Batıya, yani emperyalizme karşı Doğunun ve İslam'ın bir zaferi olarak

görüp yürekten kutlamışlar, Mustafa Kemal Paşa'yı “*Doğunun Kahramanı*” olarak görmüşlerdir. Toulouse’da hukuk öğrenim gören Mısırlı Mahmoud Abaza, arkadaşlarıyla birlikte Türk ordusunda gönüllü olarak görev almaya ve ölmeye hazır olduğunu bildirirken, (Şimşir 1999: 220.) Paris Temsilcisi Ferit Bey’e İskenderiye’den gönderilen 14 Eylül 1922 tarihli bir mektupta ise şöyle denmektedir:

“Türk zaferinin şanlı destanını haber veren telgrafları okudukça, gündün güne artan mutlu bir heyecan duydum. Yalnız bizim değil, ideal ve özgürlük aşığı insanların büyük çoğunluğunun da yüreklerini sevinçle çarptıran Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinden Tanrı razı olsun.

Annemin bana her zaman, “Türkler Tanrının sevgili milletidir” dediğini anımsarım. Bu sözleri, geçmişte olduğu gibi bugün de doğrulandı. Yürekten dileyelim ki ilerde yalanlanmasın.” (Şimşir 1999: 221.)

Mısır Kadınları Derneği’nin Kurucu Başkanı Lebibe Ahmed imzasıyla doğrudan Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya gönderilmiş uzun bir mektupta ise, şöyle denilmektedir:

“İlk defa olarak Yunan kutaatı Türk toprağını istila ettiği zaman bütün dünyanın nazarları cihanın birdenbire hedef mıntikasını teşkil eden Türk vatani üzerine initaft etti. Çünkü artık tehdit edilen yalnız Türkiye değil, İngiliz emperyalizminin matmahı nazarı olan bütün Şark idi.

O zaman siz ortaya çıktınız ve talii harp tahavvül etti. İnsaniyet prensiplerini ve insanın mukaddes hukukunu ayaklarıyla çiğneyen zalim Yunanlılar yirminci asır içinde öyle bir bozguna uğradılar ki harp tarihinde misli görülmemiştir.” (Şimşir 1999: 51.)

Mısır basını ise Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’yı “İslamın Şampiyonu” diye alkışlamaktadır. (Şimşir 1999: 52-53.)

II.II. Cumhuriyet Döneminde Türk-Mısır İlişkileri ve Türk Devrimi

II.II.I. Siyasi ve Kültürel İlişkiler

1920’lerde dış politikası Misak-ı Milli’yi gerçekleştirmeye, Ankara Hükümetinin Türkiye’nin tek meşru hükümeti olarak tanınmasını sağlamaya, karşılıklı menfaate dayalı olmak üzere her ülke ile ikili ilişki kurmaya ve antlaşma imzalamaya dayalı olan Türk Devleti, (Akça 2005: 1175.) Misak-ı Milli’yi belirlemiş ve 24 Temmuz 1923 tarihinde imzaladığı Lozan Barış Antlaşması ile Mısır üzerindeki bütün hukukundan ve hak iddialarından vazgeçmiştir. Lozan Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye ile Mısır arasında elçilik düzeyinde diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Mısır Kralı Fuad’ın 19 Şubat 1925 tarihinde Türkiye’ye elçi olarak atadığı Heddaya Paşa, 18 Mayıs 1925’te Mustafa Kemal Paşa’ya, (Şimşir 1999: 251-252.) buna karşılık ilk Türk Elçisi Muhittin Paşa da 16 Mart 1926 tarihinde Mısır Hükümetine güven mektubunu sunmuştur. 21 Mart 1926 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla Ankara’da Çankaya yolu üzerinde Aşağı Ayrancı semtinde eski Nafia Vekili Süleyman Sırrı Bey’e ait arazi ile dahilinde bulunan binanın bedel karşılığında alınarak Mısır Elçiliği’ne verilmesi kararlaştırılmış, daha sonra da Mısır Elçiliği burada faaliyetlerine başlamıştır. (Akça 2005: 1175-1176.)

Böylece karşılıklı elçiliklerin açılmasıyla normal ilişkilerin başlamasına ve Türklerle Mısırlılar arasındaki köklü bağlara rağmen, Türkiye Cumhuriyeti ile Mısır Krallığı arasındaki ilişkilerin sıcak ve içten olduğu söylenemezdi. (Şimşir 1999: 254.) Çünkü içerde İngiliz deklarasyonunu kabul etmesi nedeniyle Vaft liderliğindeki milliyetçilerle arası açık olan (Armaoğlu[t.y.]: 205.) Kral Fuad rejiminin, Atatürk Türkiye’si ile bir zıtlasma içinde olduğu görülüyordu. Kral Fuad’ın politikası, Mısır’ı laik Türkiye’nin bir karşıtı havasına büründürmekte idi. (Şimşir 1999: 254.) Bu yıllarda Türkiye’nin, yeni kurduğu Cumhuriyet

rejimi ile ne kadar gururlu ise, yabancı devletlerin ve onların çıkarları konusunda o kadar duyarlı olduğu bir ortamda, 3 Mart 1924 tarihinde hilafeti kaldırması, Mısır'da da tepkilere neden olmuştur. (Akça 2005: 1176.)

Halifeliğin kaldırıldığı ve hemen arkasından Hicaz Kralı Hüseyin'in halife ilan edildiği haberleri, Mısır'da önce kararsızlıkla karışık tepki yaratmış, halifeliğin kaldırılmasını Mısır kabul etmemiştir. (Şimşir 1999: 171-172.)

11 Mart günü Kahire'den Lord Allenby'nin çektiği bir telgraf, Kral Hüseyin'in halifeliğine karşı Mısırlıların çok sert bir tepki gösterdiklerini açıklamaktadır. Mısır basını ise, Kral Hüseyin'in kendi kendisini halife ilan etmesini “küstahlık” ve “saçmalık” olarak vasıflandırmış ve bunu İngiliz entrikalarına bağlamıştır. (Şimşir 1999: 150.)

15 Martta, El-Ezher Şeyhi, Türkiye'nin halifeliği kaldırma kararını kabul etmediğini Mısır basınına açıklamıştır. Bundan sonra Abdülmecid'in halifeliğine karşı cephe alınmış, Mısır'ın niyeti daha açık anlaşılmıştır. Kral Fuad, halifelik emelinde idi. Kral Fuad önce tanınmayı sağlamak, ondan sonra halifeliğini ilan ettirmek politikasını gütmekte idi. (Şimşir 1999: 172.) Mısır uleması bu konuda Kahire'de Halifelik Konferansı toplamak için hazırlığa girişmiş, (Şimşir 1999: 176-177.) ancak bu çağrı, çok geniş coğrafyaya yayılmış, çok değişik etkiler altında ve çok değişik çıkar hesapları içinde bulunan dünya Müslümanlarının bir tek halife üzerinde anlaşıp birleşmelerinin fiilen imkansız görünmesi nedeniyle ölü doğmuştur. Halifelik, Türkiye'ye karşı bir silah olarak kullanılmış (Şimşir 1999: 177-18.), 1924 yılından 1926 yılına kadar hilafetin kaldırılmasına tepkiler devam etmiş, fakat Türkiye bu tepkilere fazla önem vermemiştir.

1928 yılının ilk aylarında Türk-Mısır ilişkileri iyi görünmekte idi. Ancak daha sonraki aylarda Mustafa Kemal Paşa'nın Mısır Kralı Fuad'ın tahta çıkışını ve doğum gününü kutlamaması ve buna karşılık da Kral Fuad'ın Kahire'deki Türk Elçiliğinde verilecek resepsiyonlara Mısırlı bürokratların katılmasını yasaklaması, iki devlet arasındaki ilişkileri zedelemiştir.

1929 yılında ise iki ülke arasındaki başlıca sorunlar; rejim farkından dolayı Mısır Kralı Fuad'ın Türkiye'ye iyi gözle bakmaması, Türk Hükümetinin Türkiye'deki hilafet ve saltanat yanlılarının Mısır'dan destek gördüklerine inanması idi. (Akça 2005: 1176.) Dahiliye Vekaletinden Başvekalete yazılan 05.09.1939 tarihli yazıda “eski Halife Abdülmecid'e, Mısır Kralı Faruk tarafından 40.000 İngiliz Lirası teklif edildiği, Abdülmecid'in bu teklifi kabul etmediği, 200.000 İngiliz Lirası verildiği taktirde Mısır Kralı Faruk lehine hilafetten feragat edeceğinin muhtemel olduğu, eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın kendisini Paris'te zaman zaman ziyaret ettiği” yolunda bilgiler bulunması, Türk Hükümetinin bu konuda, uzun süre Mısır'ın tavrından rahatsız olduğunu ortaya koymaktadır.¹

Mısır Milliyet Yasası gereğince bir Türk ile bir Mısırlı arasındaki uyuşmazlığa Karma Mahkemenin bakamayışı, Mısır ile Türkiye arasında bir başka sorunu oluşturmuştur. Mısır Milliyet Yasası'nı Türkiye iyi karşılamamıştır. Hatta bu konuda Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Kahire Elçisi Muhittin Paşa'yı Ankara'ya geri çağırmayı bile düşünmüş, ancak sonra bu kararından vazgeçmiştir. Bunun üzerine Kahire Elçimiz Muhittin Paşa Mısır Kralı Fuad'tan görüşme talebinde bulunmuş, ancak Kral Fuad, Türk Elçisini bekleme salonunda fazla bekletince Elçi, kralla görüşmeden Elçiliğe dönmüştür. Bu olay iki ülke arasındaki ilişkileri daha da etkilemiş ise de, daha sonra Muhittin Paşa'nın Mısır Dışişleri Bakanlığı'ndan özür dilemesiyle olay tatlıya bağlanmıştır. (Akça 2005: 1176.)

Mısır basınının bir kısmının ise yeni Türkiye'yi ilgi ve övgü ile izlediği, onun lehine yazılar yazdığı anlaşılmaktadır.² Türk Hükümeti aleyhinde yazılar yazan ve Kahire

Elçiliğinin girişimi üzerine kapatılmış olan Sadayı Hak gazetesinin dışında³, 23 Ocak 1934 tarihinde Mısır'da Meşrutiyetperver Ahrar Fırkasına ait El Siyase gazetesinin baş makalesi bunu göstermektedir. Bu makalede:

“Mısır matbuatının muhterem muharrir ve muhabirleri, Türkiye’de vuku bulan inkılap ve bu inkılabın doğurduğu cumhuriyet idaresinin her sahada başardığı mühim işlerle memleketine merteye ilerlettiği hakkında birçok yazılar yazmışlardır. Bu kıymetli yazılar beni Türkiye Cumhuriyetinin en yüksek değerine işaret etmek suretiyle bu mevzuu tamamlamaya sevk etti. Bence Cumhuriyet idaresinin en büyük meziyeti, yakın bir maziye kadar milliyetini unutmuş olan Türk’ü yüksek vatanperverlik duygularıyla mütehassıs etmesidir.” denilmektedir. Yazar Osmanlı İmparatorluğundaki çok ulusluluktan milli kimliğin oluştuğunu, Türk milletinin uyandığını ve bunun olumlu sonuçları olduğunu belirtirken nedenini şöyle açıklamaktadır:

“Bugünkü Türk milleti ile cılız, işe yaramaz, kısmetine kanı, gafleti rahat bilen, zulme boyun eğerek zalimlere itaatı mukadderatı ilahiyeden sayan eski Türk milleti arasındaki fark ne kadar büyüktür. Türkiye’nin kalbinde intibah ve terakkiyi nurlu harflerle yazıp tespit eden zevatın (Mustafa Kemal Atatürk) bu husustaki muzafferiyetini tarih iftiharla tescil edecek ve bu büyük muzafferiyet şarkın her tarafında behemehal izini gösterecektir.” (Akça 2005: 1179-1181.)

26.10.1934 tarihli El Mukaddem⁴ gazetesinde yayımlanan “Yeni Türkiye” başlıklı yazıda (bkz.Ek-2) Milli Mücadele ve sonrasında İsmet Paşa tanıtılmakta ve övülmektedir. O’nun için “Gazinin yalnız sağ eli ve müşaviri değildir. İsmet Paşa, Gazi’nin Türkiye’de kurduğu ve kuracağı teşkilat ve yenilikler bakımından en ziyade güvendiği bir şahsiyettir” denilmektedir. Bu yazı aynı zamanda İsmet Paşa’nın kişiliğinde, Milli Mücadeleden başlayarak yeni Türkiye’nin kuruluş panoramasını da içermekte ve yeni Türkiye’yi şöyle övmektedir:⁵

“Vaktiyle eski Türkiye’yi görmüş olan ve bugün yeni Türkiye’ye gelen bir zat, Türkiye’nin her sahada elde ettiği inkişaf ve terakkiyi ve İsmet Paşanın gösterdiği hizmeti derhal his ve takdir ederler.”

Yazıda Atatürk ve İsmet Paşanın arkadaşlıklarından söz edilmektedir: “Gazi Hazretleri İsmet Paşa’yı ziyadesiyle seviyor. Bütün merasimlerde Gazi Hazretleri İsmet Paşayı yanına alır. Gezmekte buldukları esnada bile saatlerce ve beraber bütün millet işlerini gözden geçirirler.”

Bu yazıda yazar Kerim Sabit, İsmet Paşa ile birkaç kez karşılaştığından söz etmektedir. Mısır Elçisi Abdülmelik Hamza Beyin İsmet Paşa’ya takdim ettiği yazar, bu karşılaşmasında geçen konuşmalardan birini anlatmaktadır.

Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Bey İsmet Paşaya, Sabit Bey’in Ankara’nın eserlerini ve çeşitli kurumlarını görmek için burada birkaç gün kalacağını söylemesine üzerine şu konuşma cereyan etmiştir:

“İsmet Paşa, bana hitaben: “Ankara’da o kadar asar bulamayacaksınız.” dedi.

Ben hemen bu cevabı verdim: “Ankara’da görülecek şeyler çoktur.”

İsmet Paşa bana hitaben: “Bu asarın birini söyler misiniz.”

Ben: “İlk şey inşaata verdiğiniz önem ve gösterdiğiniz rağbet ve bütün eserlerinizi Avrupa’ya muhtaç olmadan kendi vasıtalarınızla yapmaktaki azminiz.”

“Ankara’yı gezerken bunu unutmayacaksınız. Ankara yeniden yapılmıştır. Her şey gençtir. Ankara genç, ağaçlar genç, göreceğiniz sokaklar genç ve gülümseyerek “biz de

genciz” demiştir. Sonra ilk konuşmaya geri dönmüş ve “bütün gayretimizle çalışıyoruz” buyurmuşlardır.”⁶

Türkiye lehine yazılar yazan Kerim Sabit’ten başka,⁷ (bkz.Ek-1) Mısır’dan Muhabbet ve Sadakat Heyeti ile birlikte El Mukaddem Gazetesinden Fuad Sarruf’un gelmesi,⁸ Elcamiatül İslamiye’nin daveti üzerine Delhi’ye giden Halide Edip’in orada doğu-batı toplumlari ve yeni Türkiye hakkındaki konferansının, Mısır’da çıkan El Belağ gazetesinde yer alması, basının bu ilgisini göstermektedir.⁹

Öte yandan Mısır aydınlarının ve gençliğinin bir bölümü Atatürk Türkiye’sine karşı derin hayranlık beslemiş ve Türkiye’de yapılan devrimlerden de etkilenmişlerdir. (Şimşir 1999: 254.) Dahiliye Vekaleti Emniyet Umum Müdürlüğünden Başvekalete gönderilen yazıda “Mısır Pedagoji Enstitüsü hocaları ile okurlarından otuz kişilik bir kafilenin yeni Türkiye’nin ilerleyişini yakından görmek için İstanbul ve Ankara’ya gideceği, bu gezi için idari bakımdan bir sakınca görülmeyip durumun ilgili vilayetlere bildirildiği” haber verilmektedir.¹⁰

Ayrıca XIX. yüzyılın sonları ve XX. Yüzyılın başlarında ulusal kimliği etrafında yer alan tartışmaların yoğunlaşarak dil konularına kaydığı ve bu kimliğin oluşumu yolunda bir de dil reformunun yaşandığı Mısır’da, Kıpti kökenli Salame Musa’nın (1887-1958), 1930’larda Arap yazısının Latin yazısı ile değiştirilmesini öneren radikal bir görüş ortaya atmasının sebebi, 1928 yılında Türkiye’de meydana gelen alfabe değişiminden cesaret almasıydı. (Aydın 1993: 117-118.)

1925 yılında yapılan şapka devrimi de Mısır’da etki yapmıştır. (Şimşir 1999: 254.) Bir Mısır gazetesi bu konuda şöyle demektedir: (Şimşir 1999: 255.)

“1925 yılında Mısırlı öğrencilerin bir bölümü, Türkiye’yi örnek alarak fesi bırakmaya kalkıştılar. Bu konuda çeşitli toplantılar yapıldı; komisyonlar, konferanslar toplandı. Çetin tartışmalar oldu. Çeşitli öneriler ortaya atıldı. Kimileri fesi savundu, kimileri fesin kötülüklerini sayıp döktü. Kimileri şapkayı savundu, kimileri de şapkaya saldırdı ve fes bırakılırsa milliyetin yok olacağını ileri sürdü. Fes ya da şapka yerine, ulusal bir Mısır başlığı alınması düşüncesini ortaya atanlar da oldu. Bunların başında Ahmet Şefik Paşa vardı. Kendisi yeni bir başlık yapıp giydi. Ama onun arkasından giden olmadı. Kimi Mısırlılar, fes, şapka ve eski firavun başlıklarının birleştirilmesinden yeni bir başlık çeşidi yarattılar. Doktorlar, şapkadan yana olanlara arka çıktılar. Fesin sağlığa elverişli olmadığını, Mısır’ın ihtiyaçlarına uygun düşmediğini ve her halde şapkanın festen daha iyi olduğunu söylediler.

Şarkıcılar şapkayı öven şarkılar yazdılar. Bu şarkılar halk arasına da yayıldı. Bunlardan biri ‘Şimdi şapka zamanıdır, gürültüye patırtıya gerek yok’ diyordu. Fesin şapka ile değiştirilmesi uğrunda yapılan bütün bu propagandalara rağmen, sonunda yine şapka fese yenik düştü. Mısır gençlerinin bir bölümü fesi de şapkayı da boykot edip baş açık gezmeye başladılarsa da Mısır’da yine başlık olarak fes kullanılmaktadır.”

Ama bu “başlık meselesi” meşhur “fes olayı” ile iki ülke arasında siyasi krize neden olmuştur. (Şimşir 1999: 255-312; Akça 2005: 1177.)

Olay şöyle gelişmiştir:

1930 yılında dördüncü Mısır elçisi Abdülmelik Hamza Bey Ankara’ya atandığı zaman, Türkiye’de beş yıldır fes yasaktı. Yalnız Mısır elçisi törenlerde fesle görünmeye özen gösteriyordu. 29 Ekim 1932’de akşam Ankara Palas’ta düzenlenen yemekte, sofrada fesli olarak oturan Mısır Elçisi Hamza Bey’e Atatürk, yanından geçerken “Kralınıza söyleyiniz ben, Mustafa Kemal, size bu akşam fesinizi çıkarmanız talimatını verdim” demiş ve

çağrılan garson davetlilerin şaşkın bakışları arasında fesi götürmüştür. (Şimşir 1999: 256-259.)

Bilal Şimşir fes olayını, Atatürk devrimlerine karşı bir tutum takınan Kral Fuad'ın tepkisini ölçmek olarak değerlendirmektedir. (Şimşir 1999: 259-260.)

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey ,olay yüzünden Türkiye ile Mısır arasında beliren gerginliği gidermek çabasına girişmiş ,havayı yumuşatmak için, ortada bir olay bulunmadığını, Elçinin kendi rahatı için fesini çıkarmasına izin verildiğini söylemiştir. (Şimşir 1999: 262.) İki ay süren fes olayı ilişkileri neredeyse kopma noktasına getirmiş, (Şimşir 1999: 312.) olayın büyümemesi için Kahire'deki İngiliz Yüksek Komiseri'nin devreye girmesiyle kapanmıştır. (Akça 2005: 1177.)

1933 yılında iki ülke ilişkileri iyi başlamıştır. 26 Mart 1933 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ani bir kararla Mısır Elçiliğinde Kralı Fuad'ın doğum günü için verilen resepsiyona katılmıştır. Atatürk'ün bu ziyareti iki ülke arasındaki fes olayını tamamen kapatmıştır. 1933 yılında Türkiye ile Mısır arasında gözle görülen iki sorun vardı. Bunlardan birincisi, Mısır'daki vakıf gelirlerinin Türkiye'de kimlere verileceği, ikincisi de Mısır'daki Türk vatandaşlarına hapishane ve mahkemelerde kötü muamele edildiği idi. Ancak 29 Ekim 1933'de Türkiye'nin Kahire Elçisi Şevki Bey'in Cumhuriyetin 10. kuruluş yıldönümü münasebetiyle Kahire'de verdiği resepsiyona Mısırlı hükümet temsilcilerinin katılmaması iki ülke ilişkilerinde yeniden soğukluk yaşanmasına neden olmuştur. Mısır Başbakanının kabine toplantısı nedeniyle resepsiyona katılmadıklarını belirtip özür dilemesi de Türk yetkilileri tatmin etmemiştir.

1934 yılında da Türk-Mısır ilişkileri iyi başlamış, hatta Türk Dışişleri Bakanı Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Percy Lorain'den Türk-Mısır ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunmasını dahi istemiştir. 1934 yılına Türk-Mısır ilişkileri açısından dostluk, halk ve kurumlar kısımlarından oluşan ikili antlaşma metni damgasını vurmuştur. Ancak 1934 yılı sonuna kadar kişiler ve kurumlardan kaynaklanan bazı farklılıklardan dolayı bu ikili antlaşma onaylanmamıştır. (Akça 2005: 1177.)

1934 yılında Mısır Kralı Fuad'ın Türkiye'yi ziyaret edeceği, Atatürk'ün konuğu olacağı yolunda dış basında haberler çıkmış, ama bu ziyaret gerçekleşmemiştir. 1935 yılında, beş yıldan beri Türkiye'de görev yapmakta olan Mısır Elçisi Hamza Bey değiştirilmiş, yerine atanan yeni Elçi Mofty El-Gazzaerly 28 Ekim 1935 günü Atatürk'e güven mektubunu sunarak Türkiye'de göreve başlamıştır. (Şimşir 1999: 318.)

1935 yılına gelindiğinde dünya barışının Almanya ve İtalya'nın saldırgan tavırları nedeniyle yavaş yavaş bozulmaya başlaması, 1936 yılında Mısır'ın Milletler Cemiyetine girme isteğine Türkiye'nin tam destek vermesi, 1936 yılında Türk-Mısır ilişkilerinin daha da gelişmesinde neden olmuştur.

Mussolini'nin, Mart 1934'de İkinci Beş Yıllık Faşist Kongresi'nde yaptığı konuşmada; "*İtalya'nın tarihi emellerinin Asya ve Afrika olduğunu*" söylemesi Türk resmi makamları ve basını ile aynı paralel çizgide bulunan Mısır'ı endişelendirmişti. İşte bu nedenle 7 Nisan 1937 tarihinde Ankara'da Mısır ile Türkiye arasında Dostluk, Oturma ve Uyruluk Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmanın birinci maddesine göre; her iki ülke barış ve dostluk içinde olacaktır. İkinci ve üçüncü maddesine göre de; diplomasi ve konsolosluk temsilcileri karşılıklı ayrıcalıklara sahip olacaklardı. (Akça 2005: 1177-1178.)

Mısır'ın bazı kısıtlamalar karşılığında bağımsızlığını kazandığı 1936 yılında¹¹ Mısır Kralı Fuad'ın ölmesi nedeniyle Atatürk'ün gösterdiği içten dostluk ve baş sağlığı jesti Mısırlıları duygulandırmıştır. (Şimşir 1999: 318.)

1938 yılında Türk-Mısır ilişkileri samimi bir hava içinde idi. Hatta bu samimi hava Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in Nisan ayında Kahire'yi ziyareti ile daha da pekişmiştir. Bu ziyaret sırasında, 7 Nisan 1937 tarihinde imzalanan Türk-Mısır Dostluk Antlaşması, onaylanarak yürürlüğe girmiş, 1938 yılının yaz aylarında Türk basınında Mısır Kralı Faruk'un Türkiye'yi ziyaret edeceği haberleri çıktıysa da bu ziyaret gerçekleşmemiştir. (Akça 2005: 1178.)

II.II.II. Ekonomik İlişkiler

1927 yılında Türkiye ile Mısır arasında bir Ticaret Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre; her iki ülkenin ürettiği mallar, her iki ülkede en fazla himaye gören mal olacaktır. Mısır Hükümeti ile daha önce yapılan ticaret antlaşmasının süresinin dolması sebebiyle 9 Mayıs 1929 tarihinde Mısır Hükümeti ile her üç ayda kendiliğinden yenilenen geçici bir ticaret antlaşması imzalanmıştır.

10 Ağustos 1930 tarihinde Hariciye Vekaleti'nin teklifi ile İcra Vekilleri Heyeti tarafından, "Mısırlılara topraklarımızda iktisadi menfaatlerimiz açısından gayrimenkul üzerinde tasarruf hakkı verilmesi kararı alınmıştır." (Akça 2005: 1176-1177.) Devletin emri ve uygun görmesi üzerine Orman ve Arazi Müdürü Mecit Bey tarafından Antalya'da yapılan hurma fidanlığı için 400 hurma fidanı Mısır'dan istenmiştir.¹²

Öte yandan yeni Türkiye'nin ekonomi politikasının Mısır'da yankı uyandırdığı anlaşılmaktadır. Türkiye aleyhine makaleler yazmakla tanınan Es- siyasiye gazetesinin birden birde dil değiştirerek, Türkiye'nin mali ve ekonomik durumu dolayısıyla 16 Haziran 1930 tarihli sayısında uzun bir makale yayımlayarak, Cumhuriyet idaresinin bu konudaki faaliyetlerinden övgü ile söz etmesi bunu göstermektedir.

"Türkiye ve İstikraz: Hükümetin İktisadi Politikası, Mali Buhran Halledilmek Üzeredir" başlığı altında yayımlanan bu makalede ekonomik bunalım nedeni ile Türk Hükümetinin aldığı önlemlerden söz edilerek Türk Hükümeti övülmektedir.

Şöyle ki:

"Zira Ankara Hükümeti- memleket için pek doğru bir mali usul koyan, yalnız teorik değil, pratik bir surette bütçesini tanzim edebilen, vergilerden hasıl olan gelirini çoğaltan, yetiştiricilerin sırtından birçok ağır yükleri kaldıran, sermayedarların tahakkümüne boyun eğmeden sırf kendi vesayitiyle bir çok faydalı ve pek kıymetli işler yapabilen- İlk Türk Hükümetidir. Bu Hükümet memleketin mali durumunu tespit ve gelirini arttırma uğrunda, 10 seneden beri çetin mücadelelerde bulunmuştur. Bu hükümet büyük ve lüks saraylar inşa etmiyor, memleketin refah ve saadetini sağlamak amacıyla demiryolları, şoseler, köprüler yapıyor, araziye ziraate elverişli bir şekilde sokmak için sulama politikası takip ediyor. Milleti hastalıktan kurtarmak üzere memleketteki bataklıkları kurutuyor, memleketin üretme kabiliyetini teyit etmek için daha yüzlerce faydalı işlere para sarf ediyor. O halde memleket neden harap olmak tehdidine maruz bulunuyor? Ne için korkunç bir buhran geçiriyor? Bunun sebebi şudur: Türkiye pek vasi ve muazzam bir imar programını başkasının mali yardımına muhtaç olmadan, sırf kendi vasıtalarıyla başarmaya kalkışmasıdır; kanını emmeye hazırlanan Avrupa sermayedarlarına teslim olmadan yeni Türkiye'nin terakki ve yükselmeye doğru yürümeye muktedir olduğunu aleme göstermek için bu hattı hareketi gerekli görerek takip etmiştir.

Geçen on sene memleketin kudret ve kabiliyetini tecrübe etmek ve aynı zamanda başarılı işleri aleme göstermekle geçmiştir. Türkiye bu hareket tarzı ile sanki Avrupalılara şunu demek istiyor ki "Görüyorsunuz ya? Türkiye zannettiğiniz gibi değildir. Biz mali, iktisadi ve bayındırlık ve medeniyetle ilgili vesileler ve vasıtalarınızı öğrenmeye muktedir ve hürmet ve itimadı layığız. Memleketimizi sermayenizin işletilmesi için

hazırladık. Terakki ve tealiye devam etmemize artık yardım ediniz ki Türkiye tabii serveti ile layık olduğu makama ve yeni hükümetinin yüksek karakter ve inkılabın ahalisine bahşettiği yeni ruh ve vasıtasıyla alemin zengin devletlerinden biri olsun..."¹³

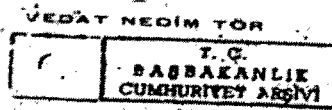
SONUÇ

Uzun süre Osmanlı toprağı olan Mısır ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler 1925 yılında başlamıştır. Atatürk'ün her devlet ile iyi ilişkiler kurma esasına dayanan politikasına rağmen, Atatürk'ün çağdaşı olan Mısır Kralı I. Fuad Atatürk'ün gerçekleştirdiği değişimlere karşı tavrı almıştır. Bu yüzden Atatürk döneminde Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkiler inişli - çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu tavrı, özellikle Türkiye'nin laik devlet düzenine geçiş aşamasında yapılan kökten değişikliklerde kendini göstermiştir. Mısır uleması ve yönetimin dışında, aydınlar, gençlik ve basın bir kısmı Atatürk devrimlerini ilgi ve hayranlıkla izlemişlerdir.

Yaklaşan II. Dünya Savaşı tehlikesine karşı ise Mısır, Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olmaya çaba harcamıştır.

EKLER

Ek -1

Ankara: 5/7/1937 22-111

Bay Vedid
Rusuf kalem Müdürlüğü
Başvekalet

Sevgili kardeşim,
1.- Sana, Başvekalete hitaben taktim ettiğimiz 21/6/37
gün ve 3972 numaralı mektubun bir suretini gönderiyorum.

Bu mektubun gönderilmesini müteakip Başbakanımız İstana-
bul'a hareket ettiler, korkuyorum ki, dairede kalmış
olmasın. Halbuki böyle bir mühim teklife karşı müsbet
veya menfi bir vaziyet alarak lüzum gelen cevabın ge-
cikmeden verilmesi zaruretini takdir edersin. Bunu Pa-
şamıza en münaşip bir zamanda arz etmeni rica ederim.

2.- Bundan bir iki sene evvel Mısır'da çıkan "El-Muakad-
dem" ve "El-Misari" gazetelerinin sahip ve başmuharri-
rlerinden Kerim Tabet memleketimize gelmiş, Başbakanımız-
sı da ziyaret etmiş ve avdetinden sonra memleketimiz
hakkında güzel bir röportaj yapmıştı. Bu sat bugün da-
hi bisis lehminde yazılar yazmaktadır. Kendisinin Baş-
bakanımızdan istifhamı, ithafı bir fotoğrafın lütfet-
dirmesidir. Kerim Tabet bu ricasını bu sefer Mısır'da
Burhan Belge'ye de hatırlatmıştır. Böyle bir fotoğrafı
bize gönderirsen biz de münaşip bir mektupla kendisine
yollar ve günlüğü hoş etmiş oluruz.

Maldın a bizde taltif için niçan verme usulü yoktur.
Yapacağın bu zahmetler için şimdiden teşekkür eder,
gülelerini öperim kardeşim.

Vedat Tör

030 10 84 556 13

Ek -2

" El Mukattam "

26.10.1934

YENİ TÜRKİYE ' DE :

İSMET PAŞA'YI NASIL GÖRDÜM .

İSMET PAŞA'NIN , MISIR İMTİYAZLARI HAKKINDA GÖSTERDİĞİ LÜTÜF .

Anadolu hareketinin başlangıcında , GAZİ Hazretlerinin refakatinde bulunan zevat, İsmet Paşa'nın Anadolu'ya iltihak ettiği günde, Gazi Hazretlerinden bu sözleri işitmişlerdir : "Bize iltihak eden zat, benim en samimi ve en değerli bir arkadaşımıdır . Bana büyük yardımlarda bulunacaktır . Şimdi muvaffakiyete eminim .

İsmet Paşa'nın ne gibi şartlar içinde Anadolu'ya vassal olduğu , romana benzer bir hadisedir . İsmet Paşa İstanbul'da diğer arkadaşları gibi şiddetli bir nezaret altında bulunuyordu . Bir gece şiddetli yağmur ve rüzgardan istifade ederek gece yarısında bir kayığın içine atlamış, kayığı bizzat idare ederek sabaha karşı Anadolu sahiline vassal olmuştur .

İsmet Paşa, Anadolu sahlinde bir çoban kıyafetine girerek düşman hatları arasından geçmiştir . Gazi Hazretleri İsmet Paşa'nın geliginden haberdar olur olmaz, Ankara civarına çıkmış ve eski arkadaşını bizzat karşılayarak boynuna sarılmış ve ikisi-de seviçlerinden ağlamıştır .

x x x x

İsmet Paşa Ankara'ya vassal olur olmaz, garp cephesi kumandanlığı ile umum erkani harbiye reisi vazifesi uhtesine tevdi edilmiştir.

İsmet Paşa'nın umumî harpte gösterdiği metanet, zekâ ve kudret hakkında tek bir maktelede tafsilat vermek mümkün değildir . Biz bu yüksek adamın maharetini ve orduda haiz bulunduğu kıymet ve ehemmiyeti göstermek için , yalnız bir hadiseyi zikretmek ile iktifa edeceğiz :

"Umumî Harpte, Almanya imparatoru İstanbul'u ziyaret ettiği esnada İsmet Paşa'yı görmek arzusunda bulunmuştur . İmparator Vilhelm Almanyanın en yüksek nişanı olan demir salip nişanını bizzat İsmet Paşa'nın göğsüne takmıştır .

Almanya'nın harp adamları İsmet Paşa'yı bu suretle tavsif etmektedirler : "İsmet Paşa, düşmanı harpte gafil avlamak fenninde , Alman maresali Markinzen'in machensen bir esidir .

İsmet Paşa'nın Gazi ile arkadaşlığı ve ona sadakat ve muhabbeti eskidir . İstanbul'da Harbiye Mektebinde beraber talebe bulunmuşlardır . Ve bu iki yüksek zat arasında karşılıklı bir itimat ve sadakat duygusu vücut bulmuştur .

030	10			84	554	4
-----	----	--	--	----	-----	---

2

NOTLAR

- ¹ (B.C.A. - F.: 30.10.0.0. D. No: 244/306, Y. No: 203.391.2., Tarih: 05.09.1939.)
- ² 30.10.0.0, 85227M, 84.556.13., 03.07.1937. Vedat Nedim Bey tarafından Başvekalet Hususi Kalem Müdürü Vedid Bey'e gönderilen 03.07.1937 tarihli mektup. - 30.10.0.0, 85/192., 84.554.4, 25.11.1934. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından Başvekalete gönderilen 25 Son teşrin 1934 tarih ve 748 sayılı yazı.
- ³ 30.10.0.0, 439/14, 266.795.14., 16 Nisan 1929. Hariciye Vekili Şükrü Saracoğlu tarafından Başvekalete gönderilen 16 Nisan 1929 tarihli ve 63015/174 sayılı yazı.
- ⁴ Gazetenin ismi El Mukaddem olmalıdır.
- ⁵ 30.10.0.0., 85/192, 84.554.4.
- ⁶ 30.10.0.0., 85/192, 84.554.4.
- ⁷ 30.10.0.0, 85227M, 84.556.13. Vedat Nedim Tör tarafından Başvekalet Özel Kalem Müdürü Vedid Bey'e yazılan 03.07.1937 tarihli mektup. Bu mektupta "1-2 sene önce, Mısır'da çıkan El Mukaddem ve El Mısiri gazetelerinin sahip ve başyazarlarından Kerim Sabit'in Türkiye'ye geldiği, Başbakanı ziyaret ettiği, dönüşünden sonra Türkiye hakkında güzel bir röportaj yaptığı, lehte yazılar yazdığı ve kendisinin Başbakandan ithafli bir fotoğraf istediği, Kerim Sabit'in bu ricasını Mısır'da Burhan Belge'ye de hatırlattığı" bildirilmektedir. Vedat Nedim Bey bu fotoğrafın gönderilmesi konusunda Vedid Bey'den istekte bulunmakta, "kendilerine gönderilirse bir mektupla Sabit'e gönderip onu gönlünü hoş etmiş olacaklarını" yazmaktadır.
- ⁸ 30.10.0.0., 85/192, 84.554.4. İsmet Paşa ile tanışan El Mukaddem gazetesinin temsilcisi Kerim Sabit, İsmet Paşa'nın, El Mukaddem gazetesinden bir önceki yıl "birinin ziyaret ettiğini" söylemesi üzerine Sabit, bu kişinin Fuad Sarruf olduğunu söylemektedir.
- ⁹ 30.10.0.0., 92A133, 106.641.32., 07.03.1935. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından Başvekalete gönderilen 07.03.1935 tarih ve 1936/3523 sayılı yazı.
- ¹⁰ 30.10.0.0., 239/86, 200.369.5., 4. VII.1938. Dahiliye Vekaletinden Başvekalete gönderilen 4.VII.1938 tarih ve 33726 sayılı yazı.
- ¹¹ Armaoğlu, s.205-206. 1935 yılı sonunda Kral Fuad 1923 Anayasasını tekrar yürürlüğe koydu. Dört ay sonra da öldü. Yerine 16 yaşındaki oğlu I. Faruk geçti. 1936 seçimlerini Vafd Partisi ezici bir çoğunlukla kazandı. Bu sefer Vafd ile İngiltere arasında yapılan görüşmeler olumlu sonuç verdi. İngiltere ile Mısır arasında 26 Ağustos 1936'da bir ittifak antlaşması imzalandı. On yıl için imzalanan bu antlaşma ile İngiltere Mısır'dan çekiliyor, lakin kendisinin imparatorluk yolu olan Süveyş Kanalı'nda devamlı olarak asker bulundurmaya hakkını alıyordu. Ayrıca, Mısır'ın bir saldırıya uğraması halinde İngiltere Mısır'ı savunacaktı.
- ¹² 30.10.0.0., 2177, 185.276.1., 03.05.1933. Evkaf Umum Müdürlüğünden Başvekalete gönderilen 03 Mayıs 1933 tarihli ve 125362-78 sayılı yazı. Aradan iki ay geçmesine rağmen fidanlar gelmemiştir. Bu yazıda Evkaf Umum Müdürlüğü, Mısır Hükümetince ihracata izin verilip verilmeyeceğini sormaktadır.
- ¹³ 30.10.0.0., 174.23., 166.153.13., 13.07.1930. Hariciye Vekaletinden Başvekalete gönderilen 13.07.1930 tarihli yazı, s.1-3.

KAYNAKLAR

I. ARŞİV BELGELERİ

B.C.A. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi): Muamelat Genel Müdürlüğü Fonu

II. KİTAP ve MAKALELER

AKÇA, Bayram; “*Atatürk Dönemi Türk-Mısır İlişkileri ve Bu Dönemde Mısır Basınının Türk İnkılabına Bakışına Bir Örnek*”, **V. Uluslararası Atatürk Kongresi, 8-12 Aralık 2003 , Bildiriler**, Cilt: II, Ankara 2005, (s.1175-1181).

ARMAOĞLU, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt: 1-2, 1914-1995, Alkım Yayınevi.

ŞİMŞİR, Bilal; **Doğunun Kahramanı Atatürk**, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Temmuz 1999.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; **Osmanlı Tarihi**, Cilt: II, Ankara 1988.

AYDIN,, Suavi **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993.